

Ihminen hävittää juurensa – kallioiden kuvat katoamassa

Teksti ja kuvat: Erkki Luoma-aho

Ihmisen esihistoriasta kertova kalliotaideteos, jota tavataan Antarktista lukuun ottamatta kaikilta mantereilta, on vaarassa hävitä ihmisen ahneuden ja osin tyhmyydenkin takia. Nyt ovat kässillä viimeiset hetket pelastaa vuosituhantinen kulttuuriperintö.

Kalliomaalausia ja kalliopiirroksia

Ihmiset ovat maalanneet ja uurtaneet kallioihin kuvia, jotka ilmentävät heidän kulttuuriaan. Vanhimpia säilyneitä kalliomaalausia ovat syvälelle luoliin tehdyt luolamaalaukset, joiden ikä on useita kymmeniä tuhansia vuosia. Tällaisia paleoliittisia luolia on mm. Uralilla, Espanjassa ja Etelä-Ranskassa. Koska kirjoitettua historiaa vuosituhanten takaa ei ole, meidän on vaikea varmasti sanoa, mitä tekijät ovat kuvillaan halunneet kertoa. Kuvat esittävät heidän elämänpirisiään, joihin olennaisena osana on kuulunut metsästys. Varhaisimmissa kuvissa on esillä suuria villieläimiä, myöhemmin kuvamaailma täydentyy pienemmillä saaliseläimillä, kuten hirvet metsäseuduilla tai pukit puuttomille aroilla. Myös lintuja ja kaloja kuvataan. Saaliseläinten ohella kuvien alkaa ilmestyä kuvia ihmisiä, joskus ikään kuin jähmettyneenä paikoilleen tai sitten liikkeessä ryhminä suorittamassa jotakin arvoituksellista rituaalia. Kuvat ilmentävät myös tekijöiden uskomuksia ja saavat monesti symbolihahmon. Tulkinta vaikeutuu: ovatko siksakviivat käärmeitä vai tekijän kokemia näkyjä?

Ulkoilmassa maalaukset on tehty ulospäin koveriin kallioseinämiin. Kalliopiirrokset on uurrettu monesti vaakasuoriin tai loivasti kohoaviin kallioihin. Kalliokuvia tehdessä on selvästikin käytetty hyväksi kalliopinnan muotoja. Nykyisen olettamuksen mukaan kuvat on tehty heimon tai yhteisön palvontapaikoille. Paikan valinta on tehty huolellisesti esim. saalistusonnen varmistamiseksi. Ei liene sattumaa, että itse kallion muodot tuovat esiin piirteitä jumalolennosta. Kuvakalliot ovat olleet tekijöillensä pyhiä paikkoja.

Suomen kalliomaalaukset ovat vesireittien varrella

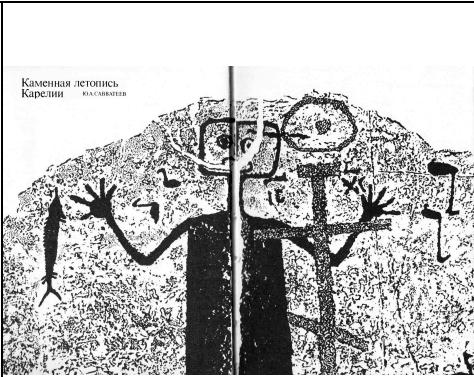
Suomesta on löytynyt toista sataa kalliomaalauspaikkaa, suurin osa niistä Saimaan, Kymenlaakson ja Päijänteen seudulla. Suomen ensimmäisen kalliomaalauskuva löysi säveltäjämestari Jean Sibelius Kirkkonummen Hvitträskistä vuonna 1911. Kalliomaalaukset ajoitetaan kivikaudelle, noin 5100 – 2800 eaa., lähinnä rannansiirtymiskronologian perusteella. Suomessa elettiin kampakeraamisen kulttuurin aikaa. Suomesta ei ole löydetty kalliopiirroksia, ainoastaan Marraskosken epävarma, nykyään tuhoutunut piirros. Sitä vastoin Venäjän Karjalasta sekä Ruotsista ja Norjasta tunnetaan lukuisia piirroksia.

Kalliotaitteen uhkakuvat

Ongelmat aiheutuvat joko harkitsemattomasta ihmisen toiminnasta tai suoranaisesta ilkivallasta ja vandalismista. Kalliotaitteen säilymisen kannalta ei tietystikään ole merkitystä sillä, onko teko tiedostamaton vai harkiten tehty. Suoran toiminnan ohella ihmisen vaikuttaa myös epäsuorasti: ilmasto muuttuu, maa, ilma ja vesi saastuvat.

Kuva 1

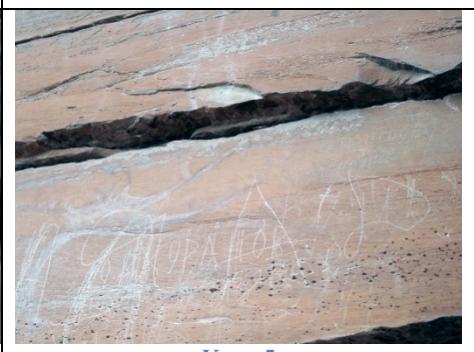
Kuva 2

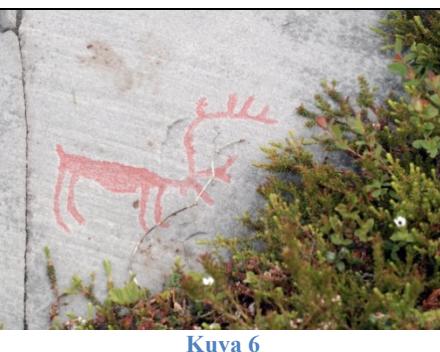
Kuva 3

Kuva 4

Kuva 5

Kuva 6

Kuva 7

Kuva 8

Kuva 9

1. Äänisen kalliopirrokset sijaitsevat Äänisen itärannalla, Petroskoita vastapäätä. Nuotion pohja Joutsenniemessä, jossa on monia joutsenen kuvia. Silokalliot houkuttelevat nuotion tekoon. Kuumuuus aiheuttaa jännityksiä kalliossa rapauttaen sitä. Tässä on toinenkin ongelma: joutsenkuvia on joko voimakkaasti puhdistettu tai jopa raavittu. Normaalista kivikautiset piirrokset eivät erotu kalliosta näin valkoisina!
1. 20 km Joutsenniemestä etelään sijaitsevassa ”Pirun nokassa”, Besov Nos, on muinaisen jumalan, piessan kuva, jonka viereen/pääälle ovat ortodoksimunkit hakanneet ristin joskus 1400 – 1600-luvulla. Kun arkeologia tieteenä alkoi vasta 1800-luvulla historian tietämyksensä ollessa lähinnä suullisen kertomusten varassa, ei munkkien tekemistä voitane pitää kovin suurena ”syntinä”.
2. Besov Nosista räjäyttämällä lohkaistu suuri kuvakivilaatta on Pietarin Eremitaasissa näytteillä. Niin kauan kuin on ollut museoita, on kulttuurimuistomerkejä kerätty näyttelyksi pois alkuperäiseltä paikaltaan.
3. Tomjoen loikkaava hirvi ja nimikirjaimet. Tämä valitettavan yleinen tapa ei näytä laantumisen merkkejä. Omat merkit täytyy jättää...
4. Shiskino, Lenajoki. Lohikäärmettiä esittävä kuva on raapustettu pilalle nimikirjoituksin.
5. Alta-vuonon kalliopirrokset maalataan vuosittain vesiliukoisella värellä yleisöön palvelemiseksi! Tämä kalliopirrosten esittämistapa on yleistä Ruotsissa ja Norjassa. Viime aikoina on pyritty löytämään sellaisia värejä, jotka eivät rapauttaisi kallioita. Koska varmaa menetelmää ei ole löytynyt, maalaamisesta ollaan luopumassa. Toivottavasti!
6. Libya, Wadi Mathkendoush. Halkeileva ”Taistelevat kissat”-piirros. Kansainväliset öljy-yhtiöt ovat tuhonneet kallioitaidealueita Etelä-Libyassa. Räjäytysten johdosta kalliot rakeilevat etäälläkin räjäytyspaikasta.
7. Libya, Acacus. Varastetut maalaukset. Ihmisen kekseliäisyydellä ei näytä olevan rajoja: kokonaисilta kuvasseinämiltä on varastettu maalauskirjoja käyttäen liimakalvolla varustettua paperia. Huokoiseen hiekkakiveen tehtyjen maalausten pintakerrokset tarttuvat liimaan ja maalaus voidaan repäästä pois.
8. Errer Kimitet 1, Etiopia. Kalliomaalausten kastelua. Väriaineet imetytyvät veden mukana syvemmälle kiviaineekseen. Erityisen tuhoisaksi menetelmä on todettu vähäsateisilla alueilla, kuten Saharassa. Runsassateisillakin alueilla vaikutus on samansuuntainen, koska kalliomaalaukset on tehty tai ne ovat säilyneet koverissa kallioseinämäissä, joita sade ei kastele. Maalausten värit himmenevät vähitellen ja katoavat lopulta kokonaan näkyvistä.

Suomen kalliomaalauskset suojaavat maalausten pinnalle kiteytynyt läpinäkyvä kvartsikerros. Myös maalausten syrjäinen esiintyminen usein suoraan järveen laskevissa kallioseinämäissä pitää satunnaiset kulkijat loitolla. Aivan rauhassa eivät meidänkään kalliomaalauskset ole pysyneet. Spraymaaliakin on käytetty ilkivalta mielessä.

Paleoliittisten luolien maalauskset on pyritty suojelemaan rajoittamalla vierailijoiden määrää. Onpa jopa muutama luola varattu vain harvalukuisten tutkijoiden käyttöön. On havaittu, että ihmisten hengitysilma vesihöyryineen lisää levän kasvua maalauspinnioilla edistääniiden rapautumista.

Kaikkea ei enää näe paljain silmin.

Kuva 10 'Alkuperäinen JPG-kuva'

Kuva 11 Dstretch-käsitetty kuva

Mary ja Louis Leakey huomasivat 1950-luvulla, että Tansanian Kondoan alueen kalliomaalaukset ovat katoamassa. Sitä, miksi näin tapahtui, he eivät keksineet, mutta päätivät dokumentoida kuvat. Tämän valtavan työn tulokset julkaisi Mary Leakey kirjassaan Africa's Vanishing Art – The Rock Paintings of Tanzania, 1983. Marylla ei ollut käytettävissä edes värfilmikameraa, vaan kopiointi tehtiin läpinäkyvälle sellofaanikalvolle.

Nykyisin arvelaan, että Kondoan alueen kalliomaalausten kohtaloksi on muodostunut maalausten kasteleminen esimerkin 9 tapaan.

Nykyisellä kamerateknikalla saadaan vähäisetkin pigmenttimäärit näkyviin. Tämä onnistuu perinteisin kuvankäsittelymenetelminkin, mutta huomattavaa apua tarjoaa amerikkalaisen Jon Harmanin kehittämä Dstretch-ohjelma.

Miten voimme pelastaa kallioitaiteen tuleville sukupolville?

Nyt kun kuvien tuhoutuminen on tiedostettu, voidaan ruveta pelastustoimiin. Helppoa tietä ei ole. Keskeisessä osassa on tiedon lisääminen. TARA, Trust of African Rock Art on ottanut keskeiseksi tavoitteekseen Afrikan kallioitaiteen suojelemisen. Ghanalainen diplomaatti Kofi Annan, joka toimi seitsemäntenä YK: pääsihteerinä vuosina 1997 – 2006, julistaa vetoomuksen TARA:n sivuilla (www.africanrockart.org):

Rock art is fragile and irreplaceable

"Africa's rock art is the common heritage of all Africans and all people. It is the common heritage of humanity. As populations increase and vandalism and theft of Africa's rock art are on the rise, this irreplaceable resource is highly threatened. It is time for Africa's leaders to take a new and more active role. We must save this cultural heritage before it is too late."

Former UN Secretary-General Kofi Annan (2005)

Ruotsissa Tanumin kallioaidemuseo, Rock Art Research Centre on ottanut kallioitaiteen säilyttämisen tärkeimmäksi tehtäväkseen. Sitä toteutetaan laajoilla karttoitus- ja dokumentointitöillä, järjestämällä konferensseja ja seminaareja sekä kenttäkursseja. Jo päiväkotilapset saavat ensikosketuksen kallioitaiteeseen ja koululaiset osallistuvat asiantuntijoiden opastuksella dokumentointiin.

"Rock art in danger sounds dramatic, nevertheless it is not an overstatement. During the last hundred years different kinds of destructions have never been so rapid and extensive. It is urgent to record as much as possible, because in the next 50-100 years a large part of the cultural heritage all over the world will have disappeared."

Through the effect of various natural phenomena, such as freeze/thaw which fragment the surfaces, exposure to sun and wind and the effect of lichens and moss. Changes of the environment created by man (environmental pollution) also have a detrimental impact."

Myös Pohjois-Norjassa sijaitsevalla Altan kalliotaidemuseolla on pitkä perinne yhteistyöstä paikallisten koulujen kanssa.

Edellä mainitulta Kondoan Kalliotaidalueeltakin kuuluu myönteisiä uutisia: Kondoan Rock Art Conversation Center, jota vetää tansaniaistaistunut suomalainen taiteilija Seppo Hallavainio, on järjestänyt alueen kyläläisten kanssa työpajoja, jossa alueen vanha kivikautinen kulttuuri on vahvasti mukana ja muokkautuu erilaisiksi myytäviksi tuotteiksi sekä laulu- ja tanssiesityksiksi.

Myös Suomen Muinaistaideseuran (www.suomenmuinaistaideseura.fi) tarkoituksesta on edistää suomensukuisten ja muiden kansojen muinaisen taiteen, maailmankuvan, ympäristön ja elämän ymmärtämistä tukemalla muinaistaiteen tutkimusta, koulutusta ja tunnetuksi tekemistä. Seura osallistuu myös alan kotimaisten ja kansainvälisten järjestöjen ja yhteisöjen toimintaan.

Muinaismuistolaki muinaisjäännösten suojelejana

Kiinteät muinaisjäännökset ovat Suomessa rauhoitettu muinaismuistolalla (295/63). Sen mukaan kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmassa asutuksesta ja historiasta. Museovirasto seuraa maankäytön suunnittelun vaikuttuksia kiinteisiin muinaisjäännöksiin ja antaa suojeleua koskevia lausuntoja maanomistajille, kunnille ja viranomaisille sekä valvoo arkeologisia tutkimuksia. Työ on ehdottoman tärkeää, mutta hupenevat taloudelliset ja henkilöresurssit eivät lupaa kovin ruusuista tulevaisuutta.

Suomen kalliotaidetta ei ehkä juuri nyt ole erityisten suojaustoimien tarpeessa. Kuitenkin kyse on meidän yhteisestä kulttuuriperinnöstämme, jonka soisi säilyvän tulevinakin satoina ja tuhansina vuosina kertomassa menneestä ajasta kuvien muodossa. Kirjallista muistiahan meillä ei noista ajoista ole.